

ТЕХНОГЕН ХУСУСИЯТЛИ ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАР

Мадумаров Иброхим Эргашевич

Фарғона вилояти Фавқулодда вазиятлар бошқармаси Ҳаёт фаолияти
хавфсизлиги ўқув маркази ўқитувчиси.

Аннотация:

Сўнгги йилларда фалокатлар, ёнғинлар, офатлар ва бошқа фавқулодда вазиятлар ижтимоий-иқтисодий вазиятга ортиб боровчи салбий таъсир кўрсатмоқда. Ушбу мақолада техноген хусусиятдаги фавқулодда вазиятлар тўғрисида батавсил маълумотлар берилган.

Калит сўзлар: транспорт авариялари ва ҳалокатлари, темир йўл транспортидаги авариялар, автомобиль транспортининг ҳалокатлари, метрополитен бекатларидаги ва туннелларидаги ҳалокатлар, магистрал кувурлардаги авариялар, муҳофаза тадбирлари.

Фавқулодда вазият - маълум ҳудудда юз берган фалокат, ҳалокот ва бошқа турдаги офатлар натижасида кишиларнинг улимига, саломатлигига, теварак атрофдаги табиий муҳитга сезиларли моддий зарар етказувчи, одамларнинг турмуш шароитини бузилишига олиб келадиган ҳолатдир.

Техноген хусусиятли фавқулодда вазиятларнинг сабаблари одатда, биринчидан замонавий ишлаб чиқаришнинг мураккаблашгани, яъни кичик майдонларда юқори миқдордаги энергетик қувватларнинг тўпланганлиги, иккинчидан, ишлаб чиқариш интизомининг пастлиги, техника, транспорт, асбоблар ва жиҳозлардан фойдаланиш қоидаларининг бузилиши натижасида техноген тусдаги фавқулодда вазиятларни юзага келишига сабаб бўлмоқда.

Техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлар инсонлар фаолияти билан боғлиқ бўлган фавқулодда вазиятлар тушунилади. Техноген хусусиятли фавқулодда вазиятларлар юзага келиши хусусиятига қуйидаги турларга транспорт авариялари ва ҳалокатларига, кимёвий хавфли объектлардаги аварияларга, ёнғин - портлаш хавфи мавжуд бўлган объектлардаги аварияларга, энергетика ва коммунал тизимлардаги аварияларга, одамлар ўлими билан боғлиқ бўлган зудлик билан авария қутқарув ишлари ўтказилиши ҳамда зарар кўрганларга шопилинч тиббий ёрдам кўрсатилиши талаб қилинадиган муассаса ва бошқа

ижтимоий йўналишдаги объектлар, шунингдек уй-жой сектори бинолари конструкцияларининг тўсатдан бузилиши, ёнғинлар, газ портлаши ва бошқа ходисаларга, радиоактив ва бошқа хавфли ҳамда экологик жиҳатдан зарарли моддалардан фойдаланиш ёки уларни сақлаш билан боғлиқ аварияларга ва гидротехник ҳалокатлар ва авариялар бўлинади:

Транспорт авариялари ва ҳалокатлари.

Авиаҳалокатлар - бу экипаж аъзолари ва йўловчиларнинг ўлимига, ҳаво кемаларининг тўлиқ парчаланишига ёки қаттиқ шикастланишига олиб келадиган ҳамда қидирув-қутқарув ишларини талаб қиладиган ҳодиса.

Темир йўл транспортидаги авариялар ва ҳалокатлар (ағдалиришлар) - бу ёнғинга, портлашга, ҳаракатланувчи таркибнинг бузилишига сабаб бўлган ва темир йўл ходимларининг, ҳалокат ҳудудидаги темир йўл платформаларида, вокзаллар биноларида ва шаҳар иморатларида бўлган одамларнинг ўлимига, шунингдек ташилаётган кучли таъсир этувчи заҳарли модда (КТЗМ)лар билан ҳалокат жойига туташ ҳудуднинг заҳарланишига олиб келган ҳолат.

Автомобил транспортининг ҳалокатлари ва авариялари, жумладан йўл-транспорт ҳодисалари – портлашларга, ёнғинларга, транспорт воситаларининг парчаланишига, ташилаётган КТЗМларнинг зарарли хоссалари намоён бўлишига ва одамларнинг ўлими (жароҳатланиши, заҳарланиши)га сабаб бўладиган ҳолат.

Метрополитен бекатларидаги ва туннелларидаги ҳалокатлар, авариялар, ёнғинлар – одамларнинг ўлимига, шикастланишига ва заҳарланишига, метрополитен поездлари парчаланишига олиб келган ҳолат.

Магистрал қувурлардаги авариялар – газ, нефть ва нефть маҳсулотларининг (авария ҳолатида) отилиб чиқишига, очиқ нефть ва газ фаввораларининг ёниб кетишига сабаб бўладиган ҳолат.

Кимёвий хавфли объектлардаги авариялар.

Кимёвий хавфли иншоот – иқтисодиёт объекти бўлиб, фаолият кўрсатиш даврида содир бўлиши мумкин бўлган ҳалокат туфайли одамларнинг оммавий тарзда заҳарланиши, кимёвий заҳарли моддаларнинг атроф-муҳитга тарқалиши кузатилиши мумкин.

Кимёвий заҳарланиш майдони - маълум ўлчовдаги заҳарли моддалар билан зарарланган ҳудудлар.

Зарарланиш манбаи - кимёвий хавфли иншоот жойлашган ҳудуддаги ҳалокат

туфайли одамларнинг, ўсимликларнинг, жониворларнинг заҳарланиши.

Таъсирчанлик - кимёвий модда хоссаси бўлиб, заҳарланишга олиб келиши мумкин бўлган модда миқдори билан белгиланади (кам заҳарланиш, кучли заҳарланиш ва бошқалар).

Миқдори - миқдор ўлчов бирлиги, г/м³ ёки мг/л ларда ўлчанади.

Кимёвий хавфли иншоотлар фуқаро муҳофазаси нуқтаи назаридан маълум турларга ажратилади - миқдори, таъсир кучи, сақлаш қонун-қонидаси ва бошқалар.

Кимёвий хавфли корхоналардаги ҳалокатларнинг тавсифи:

I - портлаш туфайли содир бўлган ҳалокат, технологик жараён ишдан чиққан, муҳандислик қурилмалари бузилган, натижада батамом ёки қисман маҳсулот ишлаб чиқариш тўхтаб қолган. Катта миқдорда молиявий ёрдам зарарни қоплаш учун талаб этилади. Юқори ташкилотлардан ёрдам сўраш керак бўлади.

II - ҳалокат натижасида асосий ёки ёрдамчи технологик қурилмалар ишдан чиққан, ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш учун маълум миқдордаги ёрдам керак бўлади.

Кимёвий аварияларнинг сабаблари:

технологик жиҳозлардаги носозликлар;

ускуна-жиҳозларнинг эскириши;

моддаларни ишлаб чиқаришда, сақлашда, ташишда йўл қўйилган хатоликлар; ҳалокатлар, портлаш, ёнғин содир бўлиши;

моддалар билан ишлашда, уларни сақлашда техника хавфсизлиги қоидаларининг бузилиши;

четдан олиб келинган технологик жараённинг хавфсизлик талабларига тўлиқ жавоб бермаслиги;

меҳнат интизоми пастлиги, мутахассис ва ишчиларнинг малакаси етарли эмаслиги;

маҳсулот ишлаб чиқаришда мураккаб технологик жараён тизими қўлланилиши.

Радиациявий хавфли объектлардаги ва энергетика ва коммунал тармоқларидаги авариялар.

Радиоактив хавфли объектларга атом электростанциялари, ядровий тадқиқот реакторлари, радиоактив элементларни ишлаб чиқариш корхоналари,

радиоактив элементларни ишлатувчи тиббиёт, кон-қазилар ва бошқа корхона ва ташкилотлар киради.

Радиоактив хавфли объектлардаги авариялар қурилмаларни нотўғри эксплуатация қилиш, хавфсизлик қоидаларига риоя қилмаслик, иш жараёнидаги эҳтиётсизликлар оқибатида юз бериши мумкин.

Гидротехника иншоотларидаги авария ва ҳалокатлар.

Гидротехника иншоотларида фавқулодда вазиятларга олиб келувчи асосий сабаблар ва уларнинг салбий оқибатлари. Гидротехника иншоотларига тўғонлар, сув чиқариш иншоотлари, сув ташлаш, сув бўшатиш, сув ўтказиш, насос станциялари, тоннеллар, гидроэлектр станциялари бинолари, каналлар, сув омборлари қирғоқларини, дарёлар ва каналлар ўзгаришларининг қирғоқлари ва тубини тошқин ҳамда емирилишлардан муҳофаза қилиш учун мўлжалланган иншоотлар, саноат ва қишлоқ хўжалиги ташкилотларининг суюқ чиқиндилар сақланадиган жойларини ўраб турувчи иншоотлар (кўтармалар) киради.

Гидродинамик авария - бу гидротехника иншооти ёки унинг бир қисми издан чиқиши (бузилиши) ва катта ҳудудларнинг бошқариб бўлмайдиган сув массаси остида қолиши билан боғлиқ фавқулодда ҳодисадир.

Гидротехника иншоотларининг бузилиши табиат кучларининг ҳаракати (зилзила, довул, тўғонларнинг юзиб кетилиши) ёки инсон таъсири (ядровий ёки оддий қурол билан гидротехника иншоотлари, йирик табиий тўғонларга зарба бериш), шунингдек, лойиҳалашдаги хатолар ёки қурилишдаги нуқсонлар туфайли юзага келади.

Гидротехника иншоотларининг турлари:

сув-энергетика иншоотлари;
сув таъминоти иншоотлари;
суғориш иншоотлари;
оқова сув чиқариш иншоотлари;
сув-транспорт иншоотлари;
балиқ хўжалик иншоотлари;
спорт ва безак иншоотлари ва ҳ.к;

Гидродинамик аварияларнинг оқибатлари:

гидроузелларнинг шикастланиши ва бузилиши ҳамда қисқа ёки узок вақт давомида ўз функцияларини бажара олмай қолиши;

гидротехника иншоотлари бузилиши натижасида юзага келадиган, баландлиги 2 метрдан 12 метргача бўлган ва тезлиги 3-25 км/с (тоғли ҳудудларда 100 км/с гача) бўлган ёриш тўлқинининг одамларга талафот етказиши ва биноларни вайрон қилиши;

катта ҳудудларнинг 0,5-10 м ва ундан кўпроқ баландликдаги сув остида қолиши.

Бундай фавқулудда вазиятлар тўғрисида тўлиқ тасаввурга эга бўлишга, имкон даражада олдини олишга, аянчли оқибатларни келтирадиган зарарини иложи борица камайтиришга ва фуқароларимизни самарали муҳофазалаш чоратадбирларини топишга эришишимиз керак.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 27.10.1998 й.даги “Табиий, техноген ва экологик тусдаги фавқулудда вазиятларнинг таснифи тўғрисида”ги 455-сонли Қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 9.09.2019 й.даги “Аҳолини фавқулудда вазиятларда ҳаракат қилишга ва фуқаро муҳофазаси соҳасида тайёрлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида ”ги 754-сонли Қарори.
3. “Техноген тусдаги фавқулудда вазиятлардан аҳолини ва ҳудудларни муҳофаза қилиш”. ФМИ, 2000й.